

УДК 94 (477.4) : 262.2 «19/20»

РОЗВИТОК ШКІРЯНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Віталій Левицький

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка
Україна, 46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2
e-mail: levior@ukr.net

Колоніальний характер економіки України мав вплив і на шкіряну промисловість, від кінця XVIII – початку ХІХ ст. відчувається різка диспропорція між виробництвом шкіряної сировини та готових товарів. Вона виникла через слабкість фабричного виробництва в Україні. Адже, багата на шкіряну сировину Україна, не маючи можливості для власної переробки була вимушена експортувати її до Росії, Польщі й інших країн. У цей же час країна імпортувала вже готові товари вироблені з власної ж сировини. Незважаючи на достатню кількість української сировини, шкіряна промисловість не володіла необхідними потужностями. У зв'язку зі швидким зростанням міського населення, ремісничого виробництва вже не вистачало. Підприємства шкіряного виробництва в українських губерніях були створені, насамперед, у великих осередках торгівлі шкірами.

Проблеми розвитку шкіряної промисловості розглядалися О. Нестеренком [9], який у своїй фундаментальній праці подає відомості щодо кількості підприємств та описує їх продуктивність і розміщення. Б. Винар зосереджує увагу на експортно-імпорتنі показники сировини і товарів шкіряної галузі [2]. Д. Менделєєв зазначав розташування підприємств з виробництва шкіряних виробів наприкінці ХІХ ст., вказував їх кількість, найпотужніші центри та річне виробництво [11]. І. Бубін вказував, що розташування шкіряного виробництва диктувалося суто економічними перевагами, а потреби населення у товарах задовольняли кустарі-одинаки, тобто загальна кількість виробів кустарних закладів переважала обсяги промислової продукції [1]. Проте, недостатнє висвітлення дослідниками зазначеної теми спонукало автора з'ясувати окремі питання проблеми.

Мета статті – розкрити розвиток шкіряної галузі легкої промисловості Наддніпрянської України у другій половині ХІХ – на поч. ХХ ст.

Завдання полягає у дослідженні особливос-

тей інфраструктури та продуктивності підприємств шкіряної промисловості в українських губерніях Російської імперії через аналіз технічного забезпечення заводів.

На початках розвитку української шкіряної промисловості утворилося два найбільших осередки концентрації даної галузі: в Одесі та Бердичеві вироблялося 9/10 всієї продукції. Слід зазначити, що в Україні не могло розвинутися повне виробництво, внаслідок колоніального становища всієї економіки. З цього приводу необхідно вказати на різку диспропорцію між шкіряною сировиною та виробництвом напівфабрикатів. Аналізуючи частку експорту шкіряної сировини за межі етнографічної території України, спостерігаємо також, що в імпортному балансі велику питому вагу займають такі м'які шкіряні товари, як хром, шебра й ін. За приблизними підрахунками 1/3 споживаних напівфабрикатів в українській легкій промисловості імпортувалися. У сировинному балансі заводів Київщини й Одеси частка імпортованих напівфабрикатів і дубильних матеріалів становила близько 75% у виробництві. Одночасно з тих же районів Україна експортувала значну кількість сировини. Також в українській легкій промисловості, незважаючи на дефіцит м'яких шкіряних товарів, що імпортувалися, виробництво твердих (підшовняних) напівфабрикатів становило 80% від усієї продукції напівфабрикатів. Така нераціональна структура шкіряної промисловості Наддніпрянської України не могла приносити економіці високих прибутків [2, с. 13].

Для зручності у дослідженні шкіряні товари поділяють на чотири групи: 1) необроблені сирі шкіри, 2) оброблені шкіри (великі, малі, привідні ремені, лакована шкіра, 3) хутрянні вироби, 4) шкіряні вироби (взуття, збруя).

Виробництво з обробки шкіри у Наддніпрянській Україні було створено злиттям кустарної та фабрично-заводської промисловості і відзначалося низьким рівнем механізації праці. Найбільші заводи з обробки шкіри ро-

зміщувалися у Бердичеві, Одесі, Василькові та Києві. Губернаторські звіти за 1865 р. подавали інформацію про 449 заводів, що виробили шкіри на 1364312 руб. Найбільша кількість шкіряних виробництв за цей рік діяла на Волині (126), а найменша на Харківщині (7). Проте найбільше шкіри було вироблено на київських заводах – на 321700 руб., потім на Катеринославщині – на 205790 руб., на Чернігівщині – на 193723 руб., Херсонщині – на 177950 руб., а найменше на Поділлі – на 36040 руб. і на Харківщині – на 83220 руб. [12, арк. 32].

Шкіряне виробництво Чернігівської губернії зосереджувалося у північних повітах: Новозбиківському (Новозбиків, Семенівка), Стародубському, Суразькому (Клинці) та Чернігівському (Сиднів) Причина такого розміщення зумовлювалася тим, що у цих місцевостях жителі займалися забоєм худоби, а також доступністю та дешевизною дубильної й лозової кори з місцевих лісів. Усієї шкіри на 63 заводах у 1860 р. було вичинено на суму 106911 руб. Значний внесок у розвиток шкіряної галузі Чернігівщини вклав найбільший саф'яновий завод купця Горячкіна у Клинцях. На ньому протягом року вичинялося понад 40 тис. шкір. Опойки заводу високої якості відправлялися до Петербурга на завод Міллера, а сап'ян виняткового бронзового фарбування не виготовлявся ніде у Росії. На Кибищинському шкіряному заводі Суразького повіту вичиняли дублені та прості овечі шкіри у невеликих обсягах. На інших заводах виготовляли юхту, чорний і білий опоїк, сиру підошвену шкіру. Всі ці вироби збувалися на ярмарках у навколишніх губерніях. Більшість виробництва перебувала у руках не надто заможних міщан і селян, воно не відзначалося досконалістю своїх виробів і перебувало на початкових етапах становлення заводської промисловості [7, с. 277-282].

Шкіряних заводів у Катеринославській губернії на 1862 р. було 11, два з яких останнім часом не працювали. Загальний річний оборот на цих заводах доходив до 100 тис. руб. Робітники на заводах працювали винятково вільнонаймані, бо власники підприємств походили не з поміщиків, які б могли використовувати працю своїх селян. Шкіри вичинялися різних сортів і, переважно, збувалися за межі губернії. Якість виробів невисока, кращий черевичний товар завозився з Москви. Сучасники звертали увагу в роботі заводів на те, що вони могли працювати краще, якби звертали увагу на

якість продукції, адже у достатній кількості була місцева сировина, що постачалася у російські губернії [6, с. 192].

У Волинській губернії в 1867 р. шкіряних заводів було 211, у тому числі у містах – 30, з сумою виробництва до 77 тис. руб. і 181 – у повітах з виробництвом близько 129 тис. руб. [5, с. 292-293]. У звіті генерал-губернатора за 1878 р. вказувалося, що у Волинській губернії діяло 152 шкіряних заводи, сума виробництва на яких становила 197177 руб. і працювало 503 робітники [13, арк. 78зв.].

У 1875 р. діяло 347 заводів, взятих на облік губернаторами. Загальна кількість робітників становила 1205 і обсяг виробництва продукції у вартісному виразі 1279335 руб. Отже, проти 1865 р. спостерігається значне зниження виробництва. У додатках до звіту губернатора по Волинській губернії зазначалось таке: «Що стосується кількості шкіряних заводів, то слід зазначити, що таких заводів у губернії власне, за невеликим винятком, майже не існує, а шкіри виробляються переважно місцевими людьми, шляхом найбільш первісних прийомів, за допомогою надзвичайно простих засобів праці, які навряд чи можна назвати машинами. Обсяг виробництва оцих так званих заводів дуже незначний: для шкіряних, при 140 заводах, лише на 146577 руб., тобто у середньому по 1000 руб. на кожний». У звіті зазначалося, що виробництво з обробки шкіри у 1875 р. дуже скоротилося проти попереднього року. Таким чином, економічна криза 1875 р. позначилась і на виробництві з обробки шкіри, хоча воно і було в основному дрібним [9, с. 175].

У Волинській губернії у 1882 р. було вироблено шкіри на 248867 руб., у 1883 р. – на 200682 руб. Таким чином, шкіряне виробництво зменшилося за рік на 19,4% (мінус 48185 руб.). Зменшення шкіряного виробництва у Волинській губернії пояснюється закриттям 7 шкіряних заводів внаслідок відсутності збуту продукції [14, арк. 12-13].

У 1883 р. на Волині діяло 28 шкіряних заводів. На них працювало 108 робітників, сума виробництва у містах становила 75902 руб. У повітах губернії працювало 168 шкіряних заводів з 501 робітником і сумою виробництва 124780 руб. Загалом було 196 заводів, 609 робітників і 200682 руб. сума виробництва [14, арк. 46].

У 1884 р. виробництво з обробки шкіри в українських губерніях набуло більшого розвитку і було таким, як це показано у таблиці 1 [9, с. 175].

Таблиця 1

Виробництво з обробки шкіри в українських губерніях у 1884 р.

Губернії	Кількість закладів	Кількість шкіри	Обсяг виробництва у руб.	Кількість робітників
Волинська	166	86000	300000	470
Катеринославська	34	–	393000	202
Київська	52	127260	1023000	443
Подільська	21	19900	72000	59
Полтавська	11	17700	224000	88
Харківська	42	9900	57000	102
Херсонська	18	121300	1244000	352
Чернігівська	114	124000	382000	393

З таблиці 1 видно, що за обсягом виробництва на першому місці у 1884 р. стояли Херсонська та Київська губернії, а на останньому – Харківська та Подільська. За кількістю робітників і за обсягом виробництва найбільшими були підприємства Херсонщини. У середньому на один заклад тут припадало 20 робітників і виробленої продукції на 69111 руб., а на Волині відповідно – 2,2 і 1807.

Українські території займали хоч і не лідерські позиції, проте відігравали доволі значну роль у розвитку шкіряної галузі Російської імперії. На чолі розвитку даної сфери стояли у кінці 80-х рр. Київська, де налічувалося 58 заводів, Чернігівська – 62 заводи та Херсонська губернії – 16 заводів [11, с. 499].

У 1885 р. економічна криза призвела до значного скорочення шкіряного виробництва. Так, на Київщині у 1885 р. вироблено продукції лише на 789788 руб. Значне зниження виробництва шкір цього року мало місце і на Катеринославщині. На Поділлі воно скоротилось більше як наполовину. На Волині виробництво з обробки шкіри зросло. У наступні десять років виробництво з обробки шкіри розвивалося нерівномірно та дуже повільно, хоч кількість закладів і збільшувалася досить швидко. Так, на Волині кількість підприємств у 1895 р. становила 441, що на 226 більше, ніж у 1885 р., але обсяг виробництва у вартісному виразі дорівнював лише 246121 руб. проти 211393 руб. у 1885 р. Отже, кількість закладів зросла більше як вдвоє, а виробництво приблизно на 11%. Це означає, що зростання кількості підприємств відбувалось за рахунок так званих кустарних закладів. На Катеринославщині кількість закладів по виробництву шкір дорівнювала 24, тобто значно зменшилася проти 1885 р. Дуже знизився і обсяг виробництва. Скорочення виробництва спосте-

рігалось також і в 1895 р. у таких губерніях, як Херсонська, Чернігівська, Харківська, Подільська, Таврійська. Децю зросло воно лише на Полтавщині. Отже, 1895 р. знову був роком економічної кризи для шкіряної промисловості [9, с. 176].

У виданні Департаменту торгівлі та мануфактури Міністерства фінансів Росії за редакцією Д. Менделєєва зазначається, що найбільше підприємств з виробництва шкіряних виробів наприкінці XIX ст. було у Київській, Чернігівській і Херсонській губерніях. Кількість заводів та їх річне виробництво у Київській, Чернігівській губерніях майже однакове: 62 заводи у Чернігівській губернії виробляли на суму 1386 тис. руб., 58 заводів у Київській губернії – на суму 1229 тис. крб. Центрами шкіряної промисловості Київської губернії були міста Київ, Бердичів і Сміла. У Бердичівському повіті був завод Шленкера, заснований у 1875 р., діяло дві парові машини на 75 к.с. Річний оборот досягав 33300 виправлених шкір на суму 320 тис. руб. Робітників на заводі працювало 127 чоловік. При заводі діяла лікарня на два лікарняних ліжка. Меншим за розмірами виробництвом на 100 тис. руб. був завод Кобецца у передмісті Києва, заснований 1845 р. Він мав парову машину на 20 к.с. і 24 робітники. Кількість виправленої шкіри становила 16500 штук [11, с. 99].

У Російській імперії легка промисловість була представлена технологічно відсталими, слабо розвинутими галузями виробництва. Достатньо сказати, що виготовлення лляних тканин на душу населення Росії у 1913 р. відставало від США у 4 рази, від Франції – у 2,5 рази, а за виробництвом взуття – відповідно у 9 і 5 разів [10, с. 231].

Ці показники не були випадковими, бо як у США, так і в Європі до початку XX ст. основ-

ною формою промислового виробництва стала фабрика, а в Україні велика капіталістична шкіряна промисловість почала розвиватися лише наприкінці XIX ст. Такі процеси відбувалися у шкіряній промисловості, що здавна була відомою та розвиненою в Україні та мала достатньо потужну сировинну базу. Прикладом цього може бути те, що в Україні у XVIII ст. було засновано 6 шкіряних заводів, у XIX ст. – 71 завод і в першій чверті XX ст. лише 53 заводи. Підприємства згаданої галузі створювалися в основному біля міст, великих населених пунктів, торговельних шляхів з іноземними державами. Так, у 1912 р. на долю двох найбільше промислово розвинених Київської та Херсонської губерній припадало 33 заводи або 55% всіх заводів України з кількістю робітників 15652 або 77% від усіх шкіряних заводів України. Ось чому потреби населення у товарах першої необхідності задовольняли кустарі-одинаки. За даними земських досліджень, у період від 1904 по 1912 рр. загальна кількість кустарів у 6 губерніях (Київській, Катеринославській, Полтавській, Херсонській, Харківській, Чернігівській) було близько 42127 ремісників, тоді як промислових заводів у цей же час і в тих губерніях було всього 40, тобто загальна кількість виробів кустарних заводів беззаперечно переважала обсяги промислової продукції та становила близько 65% всього шкіряного виробництва [1, с. 30].

У взуттєвому виробництві в 1913 р. на долю дрібної промисловості припадало 98% робітників і 94,8% продукції, у тому числі на міську відповідно 29,6% і 39,3% [4, с. 11]. Такий бурхливий розвиток кустарів у взуттєвому виробництві пояснюється низкою об'єктивних обставин. Так, доволі простий спосіб обробітку шкіри, доступ для багатьох і непотрібність великих знань (правда для отримання товару середньої якості); розкиданість сільських населених пунктів за відсутністю зручних шляхів сполучення; бідність і малокультурність населення, що не вимагало товарів вищої якості, а також сюди можна віднести бідність України на капітали, для створення великих промислових підприємств, оснащення станками та машинами. У результаті в 1913 р. Україна на всіх наявних фабриках виробляла мануфактурних товарів лише 1,4% від необхідної кількості, тоді як Польща – 20,3%, а Великобританія – 78,3%. Аналогічне становище було й в інших галузях легкої промисловості [10, с. 232].

В Україні зовсім не виробляли хромової

шкіри. Хутрова промисловість в Україні була тільки у Київській губернії. У 1865 р. працювали п'ять заводів з виробництвом на 25 тис. руб. У 1875 р. було вже 40 хутових підприємств, на яких працювало 325 робітників, а обсяг виробництва становив у вартісному виразі 576451 руб. У 1885 р. діяли 55 заводів із загальною кількістю робітників 540. Вироблено продукції на 789788 руб. [9, с. 177-178].

Шкіряна промисловість у системі цензової легкої промисловості України посідала найбільше місце і в 1913 р. дорівнювала за виробництвом валової продукції 35,7%. На Україну припадало у 1912 р. понад 10% всього обсягу виробництва шкір у Росії, а за виробництвом так званих жорстких шкір, питома вага України перевищувала 16%. Статистичні дані про шкіряну промисловість України, вказують, що у 1913 р. в Україні було вироблено 4,9 тис. тон твердої шкіри та 13 млн. дм² м'якої шкіри, або більше 10% виробництва усієї Російської імперії [3, с. 22-23].

Необхідно відзначити, що до Першої світової війни легка промисловість в основному зосереджувалася у найбільших містах і торгових центрах, що диктувалося суто економічними перевагами. Наприклад, Бердичівський шкіряний завод розташовувався у Київській губернії. Його виникнення 1875 р. та розвиток були продиктовані низкою факторів. Головними з них були: Київський економічний район, з прилеглими до нього губерніями володів значними сировинними ресурсами, крупними лісовими масивами, що були продовженням Полісся. Київський район мав на той час відносно розвинену залізничну сітку і включав у себе суходільну частину Дніпра, а також здавна був крупним торгово-промисловим центром. З урахуванням цих факторів, на долю Київської губернії у 1912 р. припадало 28% всіх заводів, 45% всіх робітників, 28,5% всієї шкіряної продукції українських губерній і 2,3% всіх заводів, 4% всіх робітників, 2,9% всієї шкіряної продукції Російської імперії у цілому [1, с. 33].

Важко статистично встановити обсяг української шкіряної продукції напередодні Першої світової війни. Так, за інформацією Всеросійського Товариства Гарбарень, у Російській імперії вироблено у 1916 р. 16 млн. шкір (12,5 млн. великих і 3,5 млн. дрібних). З цього обсягу на Україну припадало 3 млн., або 18,7%. У зв'язку з воєнними діями деяка частина російських шкіряних заводів переноситься в Україну. Попит на шкіряну продукцію дуже збільшується. У цьому перехідному періоді пи-

тома вага української продукції зростає до 20-24% [2, с. 13].

Як відомо, у шкіряній промисловості України до Першої світової війни не було потужної машинно-виробничої бази, а та незначна частина, що працювала, була іноземного виробництва. Так, спочатку на заводі К. Шленкера у Бердичеві було організоване напівкустарне шкіряне підприємство, де всі операції проводилися вручну. Згодом прийшла механізація: завод приводився у дію трьома паровими машинами (дві – корнвалійські по 40 к. с., одна – 16-сильна локомотивного типу). Серед устаткування були 3 американських млини для дубової кори, 1 дезінтегратор для розмелювання валоня, 1 машина для розщеплення шкіри, 2 – для вигладжування, 5 колочних барабанів, 1 курбельвилка, 1 машина для розм'якшування шкіри, 2 плющильні, 2 преси для дуба, 8 вентиляторів, 425 різних чанів [8].

Бердичівський шкіряний завод у своєму розпорядженні мав: парову машину «Компаунд» потужністю 325 к. с., генератор 3-х фазного струму фірми Ерліконт на 620 Вт, нову силову станцію, що була основою виробничих потужностей заводу, і складалася з 2-х котлів фірми Фіцнер і Гампер, поставлені до Бердичева у 1913 р. Необхідно відзначити також поганий технічний стан споруд та обладнання заводу, але вони максимально експлуатувалися до 1914-1921 рр. [1, с. 37].

Втім, загалом переверот в економіці виробництва шкіряної галузі проявлявся слабо. Значного падіння цін не спостерігалось. Природно, що до інтенсивної стадії промислового перевероту (до 1880-90-х рр.) темпи зростання виробництва були досить низькими: українська мануфактура не могла витримати конкуренції із західноєвропейської фабрикою, навіть, незважаючи на охоронні тарифи.

Таким чином, незважаючи на те, що у Наддніпрянській Україні були великі ресурси шкі-

ряної сировини, що давала б можливість широко розгорнути багатоасортиментне шкіряне виробництво, значна кількість шкіряних напівфабрикатів, а також готових шкіряних виробів імпортувалася. У той же час певна кількість виготовленої шкіри експортувалася за відносно низькими цінами, а виготовлена з них продукція поверталася до Росії за значно вищими цінами. На прикладі розвитку шкіряної промисловості яскраво проявляються елементи техніко-економічної відсталості економіки царської Росії, зокрема Наддніпрянської України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бубин И.В. Легкая промышленность Украины в условиях НЭПа (1921-1925 гг.): Дис... канд. истор. наук: 07.00.02. Киев, 1994. 176 с.
2. Винар Б. Развитие украинской легкой промышленности. Денвер: ЗДА, 1955. 30 с.
3. Горелик Л.Э. Вопросы экономики легкой промышленности Украинской ССР. Киев, 1957. 267 с.
4. Дмитренко В.П. Советская экономическая политика в первые годы диктатуры пролетариата. Проблемы регулирования рыночных отношений. Москва: Наука, 1986. 256 с.
5. Забелин А. Военно-статистическое обозрение Волынской губернии. Ч. 1. Киев, 1887. 365 с.
6. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Екатеринославская губерния / Под. ред. В. Павловича. Санкт-Петербург, 1862. 396 с.
7. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Черниговская губерния / Под. ред. М. Домонтовича. Санкт-Петербург, 1865. 796 с.
8. Мій Бердичів // URL: http://my.berdychiv.in.ua/images/pidpryyemstvo/pidpryyemstvo_shkirzavod.htm
9. Нестеренко О.О. Развитие промышленности на Украине: в 2 ч. Ч. 2: Фабрично-заводское производство. Київ: Вид-во АН УРСР 1962. 580 с.
10. Промисловість Радянської України за 40 років (1917-1957) / Інститут економіки АН УРСР, А.Д. Гламазда, М.М. Хотимченко й ін.; За заг. ред. М.М. Середенка. Київ: Держполітвидав УРСР, 1957. 333 с.
11. Фабрично-заводская промышленность и торговля России: с приложением общей карты фабрично-заводской промышленности Российской империи. Изд-во Департа. торговли и мануфактур Министерства финансов (Изд. 2-е) / Под ред. Д.И. Менделеева. Санкт-Петербург, 1896. 636 с.
12. Центральний державний історичний архів, м. Київ (далі – ЦДАК). Ф.442. Оп.55. Спр.446.
13. ЦДАК. Ф.442. Оп.532. Спр.181.
14. ЦДАК. Ф.442. Оп.537. Спр.183.

Левицький Віталій *Розвиток шкіряної промисловості у Наддніпрянській Україні у другій половині XIX – на початку XX століття*

У статті висвітлюється питання розвитку шкіряної промисловості в українських губерніях Російської імперії у другій половині XIX – на початку XX ст. На основі аналізу низки наукових джерел, а також осмислення наукової літератури з питань шкіряної промисловості, зроблено спробу виділити її охарактеризувати особливості розміщення та виробничі потужності підприємств шкіряної промисловості Наддніпрянської України. Висвітлено питання промислового розвитку шкіряних заводів, показано джерела постачання сировини для підприємств. Визначено вектори технічного розвитку заводів унаслідок наукових досягнень і напрями збуту продукції підприємств на зовнішньому та внутрішньому ринках. Підкреслено, що, незважаючи на важливість та актуальність, проблема в історичній літературі вичерпно не розкрита.

Ключові слова: легка промисловість, шкіряна промисловість, завод, робітники, технічне забезпечення, промислова революція

Левицький Віталій *Развитие кожевенной промышленности в Приднепровской Украине во второй половине XIX – начале XX века*

В статье освещается вопрос развития кожевенной промышленности в украинских губерниях Российской империи

во второй половине XIX – начале XX в. На основе анализа ряда научных источников, а также осмысления научной литературы по вопросам кожевенной промышленности, сделана попытка выделить и охарактеризовать особенности размещения и производственные мощности предприятий кожевенной промышленности Приднепровской Украины. Освещены вопросы промышленного развития кожевенных заводов, показаны источники поставок сырья для предприятий. Определены векторы технического развития заводов вследствие научных достижений и направления сбыта продукции на внешнем и внутреннем рынках. Подчеркнуто, что несмотря на важность и актуальность, проблема в исторической литературе исчерпывающе не раскрыта.

Ключевые слова: легкая промышленность, кожевенная промышленность, завод, рабочие, техническое обеспечение, промышленная революция

Levytskyi Vitaliy *The development of the leather industry in the Over Dnieper Ukraine in the second half of XIX – early XX century*

The article gives information about the development of the leather industry of the Ukrainian provinces of the Russia Empire in the second half of the XIX – early XX century. The purpose of the paper is to reveal the development of the leather industry of the light industry on the Dnieper Ukraine in the second half of the XIX – early XX centuries. The task is to study the features of infrastructure and productivity of the enterprises of the leather industry in the Ukrainian provinces of the Russian Empire through the analysis of the technical support of the factories.

According to local needs, the governments paid great attention to the problems of specialists training for the craft, handicraft and manufacturing industry and trade. The article carries material about the industrial development of the plants, it was shown the supply of raw materials for the enterprises of the leather industry. It was specified the industrial directions of the plants because of scientific achievements and the sales on export and domestic markets. On the based of the analysis of several scientific sources and the interpretation of the scientific literature about the leather industry it was made the attempt to identify and describe the features how the leather industry factories were supplied by the engineering specialists of the Ukrainian provinces in the second half of the XIX – early XX century. However, it was piled up a sufficient number of sources in the historiography and it was produced the necessary methods for its scientific reconstruction on modern methodological basis. It was emphasized that in spite of the importance and urgency of the problem it isn't revealed in the historical literature.

Keywords: light industry, leather industry, factory, workers, technical support, industrial revolution

Надійшла до редакції 09.01.2018 р.